

Tekenen in de Tijd 257

23-29 juni 2024

Vrijdag bezon een groepje betrokkenen bij het Huis van Dominicus zich op de situatie en wat hen te doen staat. Hoe om te gaan met de groeiende neiging mensen vast te leggen op wat ze hebben gedaan en wat ze opleveren? Erik Borgman maakt duidelijk wat hij ervan meeneemt.

Het is al een inzicht van de kerkvaders en terug te vinden bij Gregorius van Nyssa en bij Augustinus: het feit dat wij mensen onkenbaar zijn, dat maakt ons tot beeld van God. Immers, God is evenzeer onkenbaar. Voor degenen die van speculatief denken houden: dit geldt in zekere zin zelfs voor God zelf. Ook God kent zichzelf niet. Niet omdat er een grens zou zijn aan zijn alwetendheid, maar omdat Gods zijn samenvalt met Gods handelen. God toont niet wat Hij al is, maar is door zich te tonen. *Actus purus* noemt de theologische traditie dit, God is pure act en heeft in zichzelf geen fundament, alsof Hij eerst iets zou kunnen om dat vervolgens ook inderdaad te doen. Voor mensen geldt dit uiteraard slechts in beperkte mate. Wij zijn beperkte wezens, beperkt in ons lichamelijk en ons geestelijk bestaan, maar ook beperkt in wat onze taal en onze cultuur ons toestaan te zeggen en denken, te geloven en voor te stellen. Niet zelden eveneens beperkt omdat wij de menselijke onbekendheid beangstigend vinden. We willen weten waar we aan toe zijn, bij onszelf maar zeker bij anderen. Dus doen we telkens weer of wij elkaar wel kennen. Wij leggen elkaar vast op ons verleden, op wat we van elkaar zien of denken te zien, op wat wij acceptabel gedrag vinden en op de mate waarin wij ons daaraan lijken te houden. Dat anderen dit ook met ons doen en dat we zo ervaren hoe pijnlijk het kan zijn om te worden vastgelegd, is een bron van essentiële kennis. Kennis van onszelf, kennis van elkaar en kennis van wat goed en kwaad is.

Afgelopen vrijdag waren wij opnieuw met zo'n 15 mensen die op verschillende manieren betrokken zijn bij het Huis van Dominicus, bij elkaar onder begeleiding van Maria van Mierlo. Ter bezinning en om elkaar beter te leren kennen – en zo dus ook opnieuw te ontdekken dat wij voor elkaar onkenbaar zijn. Maar dat deze onkenbaarheid onze rijkdom is. Hierdoor blijken we te kunnen doen wat we onmogelijk achtten en elkaar te kunnen geven wat we niet dachten te hebben. De ochtend werd vrijdag verzorgd door Theo de Wit, filosoof en emeritus-hoogleraar geestelijke verzorging in de gevangenis. Inzet was om wat beter zicht te krijgen op wat het betekent de menselijke waardigheid te respecteren en te eren. Respect voor de menselijke waardigheid is een van de kernwaarden in de traditie van het Katholiek Sociaal Denken. De andere kernwaarden zijn: solidariteit met anderen, verantwoordelijkheid om bij te dragen aan wat goed is en gerichtheid op het gemeenschappelijk goede. Theo maakte duidelijk dat in de gevangenis de menselijke waardigheid voortdurend in het geding is. Immers, iemand heeft schuld aan een kwaad en wordt daarvoor gestraft. Hij – of zij, maar verreweg het grootste deel van de gevangenen zijn mannen – wordt als straf daarvoor radicaal de vrijheid en zelfs in hoge mate de zeggenschap over zijn eigen lichaam ontzegd. Tegelijkertijd is een misdadiger meer dan zijn misdaad. Het is een mens die een misdaad heeft begaan, maar ook heel veel meer dan dat: een kind, een partner, een vriend, een ouder en wat al niet.

Maar belangrijker: uiteindelijk is ook hij ten diepste onbekend en onkenbaar. Hij heeft, zegt de christelijke traditie, een ziel. Blijkbaar geloven wij collectief nog wel zozeer in de ziel, dat we inzien dat hem daarom, behalve vrijheidsbeperking en bewaking, ook geestelijke verzorging toekomt. Oftewel zielzorg – ook zijn ziel verdient zorg.

Theo liet de dubbelzinnigheid zien van de omgang van onze cultuur met schuld en kwaad. Enerzijds is het hele idee dat het doen van kwaad gestraft moet worden gebaseerd op de overtuiging dat een dader verantwoordelijkheid draagt voor zijn daden. Anderzijds is er een toenemende neiging kwaad niet als schuld te zien, maar erover te denken als risico dat moet

worden uitgebannen. Wie wil er tegenwoordig bijvoorbeeld nog wonen naast een gedetineerde die zijn straf heeft uitgezeten? Wie gelooft er nog in berouw en de mogelijkheid dat mensen die een misdaad hebben begaan, hun leven kunnen beteren? Is het niet veiliger om de pedofiel chemisch te castreren dan om hem te willen moraliseren?

Het is verleidelijk om al snel te roepen dat het recht van iedereen gerespecteerd dient te worden. Dat moet inderdaad, maar dat impliceert de bereidheid risico's te nemen. Echte risico's Theo de Wit gaf het voorbeeld van Benno L., de zwemleraar die in 2010 werd veroordeeld voor kindermisbruik op grote schaal. Toen hij in 2013 voorwaardelijk vrij kwam en uitlekte dat hij in Leiden zou komen te wonen, werd er fel geprotesteerd tegen zijn komst. Een groep mensen die gelieerd waren met de kerken boden zich aan om rondom hem te gaan staan, zodat hij beschermd was tegen agressie van buiten en gesteund werd om op het rechte pad te blijven. Na afloop van zijn voorwaardelijke invrijheidstelling in 2015 verhuisde Benno L. echter naar Duitsland, waar hij in 2022 opnieuw veroordeeld werd voor het bezit van kinderporno en misbruik van minderjarigen.

Benno L. had de kans zijn leven te beteren en hij zijn vrijheid gebruikt deze niet te benutten. Met nieuwe slachtoffers als gevolg. Hadden nu de *hardliners* gelijk? Het is onmogelijk alleen goede mensen in de samenleving te tolereren. Dat is wat totalitaire regimes proberen, alleen die mensen rechten te geven die het volgens de geldende normen verdienen. Het leidt uiteindelijk tot ontmenselijking van alles en iedereen. Iedereen verschijnt als een potentieel gevaar en het streven is daarom iedereen voortdurend in de gaten te houden. Wie de karikaturale consequenties hiervan wil zien, kan naar het Stasimuseum in Berlijn gaan. Daar wordt zichtbaar met welk paranoia de geheime dienst van de voormalige DDR de eigen burgers in de gaten hield.

Wij zullen aan de ene kant onder ogen moeten zien dat het kwaad onder ons is en dat het niet zomaar valt uit te drijven. Dan overwint het kwaad in naam van het goede. Tegelijkertijd zullen wij moeten strijden tegen de voortdurende dreiging dat het kwaad ons aantast. Als wij het gaan beschouwen als onvermijdelijk, dan doet dit al snel het idee postvatten dat wij er maar het beste op onze manier gebruik van kunnen maken. We hebben het onder elkaar niet expliciet uitgesproken, afgelopen vrijdag, maar dat op dit punt in het huidige maatschappelijke en politieke klimaat een extra inspanning wordt gevraagd, was naar mijn gevoel alle deelnemers duidelijk.

Naar christelijke overtuiging is het mogelijk om het risico van het kwaad te aanvaarden, omdat het kwaad al is overwonnen. Daarom leven wij in de ruimte van de hoop op de overwinning van het goede. 'Niemand kan het huis van een sterke binnendringen en de inboedel weghalen', zegt Jezus in het evangelie, 'als hij niet eerst die sterke vastbindt; pas dan kan hij zijn huis leeghalen' (Marcus 3,27; vgl. Matteüs 23,29; Lucas 11,21-22). Deze 'sterke' is Beëlzebul, de opperdemon en de prins van het kwaad. De verkondiging dat hij is vastgebonden, betekent dat de tijd die ons wordt gegeven ertoe dient zo veel als mogelijk uit het huis van het kwaad te halen en te plaatsen in de ruimte van Gods goedheid. Zij doet ons hopen dat het goede dat gebeurt, bijdraagt aan een in gang zijnde redding, zelfs als het nergens toe lijkt te leiden en er geen merkbare vooruitgang is in deze richting. 'In de wereld zal benauwenis jullie deel zijn', zegt Jezus in het Johannesevangelie kort voor zijn dood tegen zijn leerlingen, 'maar houd moed: Ik heb de wereld overwonnen' (Johannes 16,33). Omdat het kwaad al overwonnen is, kan de angst onder ogen worden gezien. Uiteindelijk is de diepte ervan niets anders dan een teken van de grootte van de overwinning erop.

Wij leven dus in de ruimte van de hoop op wonderen! Deze wonderen gebeuren: wonderen van zelfinzicht, wonderen van onderlinge steun, wonderen van trouw. Wonderen van bekering, die zeker ook. De wonderen tonen de onkenbaarheid van mensen aan, maar mensen blijven onkenbaar, ook na het wonder. Jezus waarschuwde al voor de mogelijkheid dat wanneer een onreine geest iemand verlaat, hij met zeven anderen kan terugkeren naar zijn oorspronkelijke

huis dat hij nu leeg, schoon en opgeruimd vindt, en de van het kwaad bevrijde er uiteindelijk nog slechter aan toe is dan ervoor (Matteüs 12,43-45; vgl. Lucas 11,24-26).

Toch noemt Hij tegelijkertijd het niet zien van een verandering ten goede een zonde tegen de Heilige Geest, de enige zonde die onvergeeflijk is. Respect voor de onkenbaarheid van mensen als beeld van de onkenbare en verborgen God is voor zijn volgelingen een absoluut gebod. De vraag wat dit voor het Huis van Dominicus betekent, bleef vrijdag nog onbeantwoord. Dat alles ermee staat of valt, is echter duidelijk.

Erik Borgman, lekendominicaan

voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus